

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНДРІЙ МАТВІЙОВИЧ ГОЛУБ

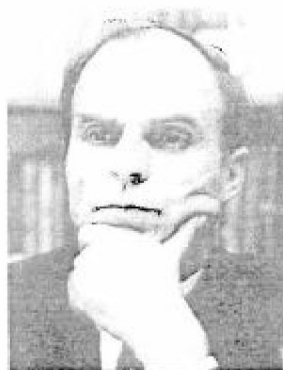

Фото А.М.Голуба роботи професора А.І.Брусилевича

Кожна науковцка персоналія, докладаючи, не може бути безперечною від когнітивної інформації. Кожна лекція, якщо бачи, не фізично, а саме особистості, мають свої особливості.

Київ
Видавничий центр "Київський університет"
1998

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Моє знайомство з А.М.Голубом відбулося у вересні 1963 року, у старій хімічній аудиторії факультету під час першої лекції з неорганічної хімії. Ще задовго до цього у нашому гуртожитку по вул. Чигоріна були поширені чутки про те, що професор Голуб – гарний лектор. Але, коли розпочалась лекція, враження від неї і лектора були такими сильними, що перевершили всі мої сподівання.

49

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Моє знайомство з А.М. Голубом відбулося у вересні 1963 року, у старій хімічній аудиторії факультету під час першої лекції з неорганічної хімії. Ще задовго до цього у нашому гуртожитку по вул. Чигоріна були поширені чутки про те, що професор Голуб – гарний лектор. Але, коли розпочалась лекція, враження від неї і лектора були такими сильними, що перевершили всі мої сподівання.

Були ці лекції яскравими, емоційними, читалися чистим і приємним голосом, лектор майстерно вмів використати дотепний жарт, подарувати слухачам своє глибоке знання з хімії, історії України, філософії. Відчувалося, що професор любив студентів і намагався дати їм якомога більше цікавої інформації. Особливістю цих лекцій було вдале використання дослідів, які лектор супроводжував оригінальними коментарями. З тих пір пройшло більше 35 років, а ці неповторні лекційні досліди і досі стоять перед моїми очима. Ось декілька з них.

На лекції демонструють одержання водню, асистентка перевіряє його чистоту (за вмістом кисню), відбираючи пробу газу у перевернуту догори дном пробірку і запалюючи її вміст. Нарешті чистий водень добуто. Газ збирають під консервну банку з маленьким отвором у дні, закритим сірником. Ми сидимо в аудиторії та інтуїтивно чекаємо чогось незвичайного. Професор підносить до отвору у банці палаючу скіпочку, висмикує сірник, в ту ж мить лунає гучний вибух і банка злітає високо вгору. Коли слухали лекцію про кисень, Андрій Матвійович, розповідаючи про властивості цієї речовини, брав гумовий шланг, опускав його в посудину Дьюара, наповнену рідким киснем. Після цього шланг ставав крихким, як пересохле дерево. Лектор тут же вдаряв ним по столу, і резина з тріском розліталась на дрібні друзки. За таких обставин властивості неорганічних речовин запам'ятовувались надовго.

А.М.Голуб по справжньому любив Україну, її знедолений народ і завжди не тільки мріяв про його кращу долю, але намагався наблизити її своєю самовідданою працею. А працював він багато і напружено, розслаблюватись не дозволяв ні собі, ні своїм підлеглим. Навіть коли їхав у відрядження, то у поїзді читав дисертації або рукописи, які рецензував. Періодичну пресу (всю її він жартома називав "партійною") читав в автобусі, яким він їздив до університету разом зі студентами. Одного разу, коли я був дипломником, мені довелося побувати в Андрія Матвійовича вдома. Натиснувши на потрібну кнопку квартирної дзвоника, я почув тоненьке собаче гавкання, а потім голос Андрія Матвійовича, який закликав Пулю (здається так звали маленького мохнатого пуделя) не зчиняти галасу. Господар привітно зустрів мене. Сам він був одягнутий у простий синій бавовняний костюм-спецівку, що робило його скоріше схожим на простого робітника, ніж на іменитого університетського професора. Потім він запросив і провів мене до свого просторого робочого кабінету. Це була велика прохідна кімната з широким письмовим столом, диваном, тісно заставлена попід стінами книжковими шафами, на полиці однієї з них біля

столу стояло маленьке погруддя Т.Г.Шевченка. Тут була зібрана досить багата бібліотека кращих творів української, російської і світової класики, а також політичні та філософські праці. Кидались у вічі твори Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки, М.Коцюбинського, І.Нечуя-Левицького, Л.Толстого, М.Старицького, М.Стельмаха. Пам'ятаю, що день тоді був вихідний, але професор цього не помічав зайнятий роботою, бо готувався до чергової лекції з неорганічної хімії. Тут мені стало зрозуміло, чому лекції професора такі цікаві, змістовні і художньо-філософські (їм передувала серйозна і наполеглива робота з різноманітними літературними джерелами). Андрій Матвійович підвів мене до вікна, яке виглядало на яблуневий сад, і показав рукою на вид, що відкривався, захоплено розповів про красу зимового і весняного саду і про те, як зовсім недавно з саду до його вікна підійшов справжній дорослий лось. Вигляд професора був дуже щасливий. Він сказав мені: "Вчись, Сашко, і наполегливо працюй. Тоді і ти зможеш мати свій кабінет, і, можливо, до нього теж прийде твій лось!" Точно вже не пам'ятаю, чи хотілось мені в той літній час вчитись, але мати свій куток з вікном, до якого міг прийти лось, хотілось надзвичайно. Був це 1969 рік.

Професор А.М.Голуб досконало знав українську мову і користувався нею на роботі, у службово-адміністративних стосунках і вдома, дуже шанував українських винахідників і вчених – Пулюя, Кондратюка, Гапона, Іваненка тощо, завжди виступав проти замовчування їх внеску у світову науку і техніку.

Широкі і глибокі професійні знання, всебічна ерудиція, високий інтелект, відповідальність перед слухачами, увага до людини та інші добрі якості сприяли тому, що професор Голуб був одним з найпопулярніших і шанованих студентами професорів. Саме тому до нього на кафедру неорганічної хімії у науковий гурток приходило багато студентів і навіть школярів, яким він сам особисто пропонував різні актуальні і нові теми, пов'язані з різноманітними неорганічними синтезами, екстракційними процесами, завданнями з переробки хімічних шлаків і відходів. Пізніше ці

роботи переростали у курсові, дипломні, кандидатські та докторські дисертації і ставали помітним внеском у вітчизняну науку. Професор сам проводив засідання гуртка з неорганічної хімії, ставив запитання, організовував дискусії, завжди підтримував початківців. Але, сам будучи людиною скромною, не любив чванства і невиправданої самовпевненості.

Працював Андрій Матвійович багато, досить часто залишався на кафедрі до пізнього вечора, на тих студентів і аспірантів, які працювали у лабораторії, часу не шкодував. Траплялось, зайшовши у студентську лабораторію, де ввечері працюючих було мало, професор здивовано запитував: "А де це люди?" А люди в цей час могли вже давно спокійно спати у студентському гуртожитку. Протягом тижня, і особливо по суботах, ввечері, професор здійснював регулярні обходи лабораторій кафедри, щоб поспілкуватись зі студентами, аспірантами і співробітниками безпосередньо у процесі виконання лабораторних дослідів, цікавився, що нового одержав кожний працюючий протягом передбаченого планом часу, був уважним до прохань, допомагав реактивами, посудом, добрими порадами.

Андрій Матвійович був натхненником і душею студентських конференцій, до яких старанно готував своїх підопічних, уважно читав рукописи доповідей тих, хто збирався виступати, правив текст, розповідав, у якій послідовності слід викласти матеріал і як зробити короткі і чіткі висновки.

Як педагог він приваблював багатьох і в першу чергу студентів, тому кафедра неорганічної хімії завжди вважалась престижною, куди була відкрита дорога не лише відмінникам, але усім, хто хотів працювати або навіть спробувати свої можливості на терені науково-дослідної роботи. Так, щоб допомогти одному моєму однокурснику здати курс неорганічної хімії, приймав у нього екзамен окремими розділами, аж 14 разів! Вибраний А.М.Голубом науковий напрям досліджень на кафедрі був настільки фундаментальним, а його педагогічна майстерність настільки досконалою, що дозволили йому створити свою школу хіміків-синтетиків, чиї праці

широко відомі всьому світові. Його учнями є академік НАН України В.В.Скопенко, академік АН Грузії Г.В.Цинцадзе, член-кореспондент НАН України М.С.Слободяник, академік РАН М.В. Мохосоев, доктори хімічних наук, професори В.О.Калібабчук, С.А.Неділько, О.П.Перепелиця, В.І.Максін, С.О.Кирилов, І.Ф.Мулярчук, багато доцентів і наукових співробітників.

На кафедрі неорганічної хімії дослідницька робота під керівництвом професора А.М.Голуба успішно виконувалась у трьох наукових напрямках: синтез та дослідження координаційних сполук, синтез оксидних сполук для матеріалів нової техніки, розробка хімічних основ технологічної переробки мінеральної сировини, насамперед, апатиту. На усіх напрямках А.М.Голубом і його учнями були одержані вагомні результати, опубліковано сотні статей, одержано десятки авторських свідоцтв на винаходи, вийшли у світ під його авторством декілька монографій.

Як вчений і принципова людина, А.М.Голуб ще за свого життя мав широке визнання і авторитет. Його підтримували такі відомі академіки, як Ю.К.Делімарський, І.В.Тананаєв, В.І.Спіцин, О.В. Новосьолова, М.М.Жаворонков, І.М.Францевич, В.Н.Єременко, Ф.С.Бабічев, а також інші не менш відомі вчені.

Багато своїх сил та енергії віддавав професор Голуб громадській роботі, він був головою Київського обласного правління ВХТ ім. Д.І. Менделєєва, деканом факультету підвищення кваліфікації вчителів хімії, членом кількох вчених рад і членом редколегії солідних видань, часто виступав опонентом на захистах кандидатських і докторських дисертацій, готував доповіді, виступав на нових конференціях і зібраннях, писав численні методичні, наукові та науково-популярні праці. До Андрія Матвійовича додому і на кафедру частенько заходили у різних громадських справах відомі представники української інтелігенції – філософи, історики, письменники, філологи, вчені. І для більшості з них він був чуйним і дорогим товаришем, якому вони довіряли свої ідеї, думки і тривоги.

Проте, не далячись на всенародне визнання, педагогічні та наукові

досягнення (А.М. Голуб, крім усього, - автор двотомного підручника "Неорганічна хімія", основоположник сучасної української хімічної термінології та номенклатури), його тричі забалотували на виборах у прорадянських союзній та республіканській академіях, де йому не могли вибачити вільнодумство і український патріотизм. Наш сучасний президент НАН України Є.Патон у Москві у період виборів А.М. Голуба до союзної академії, коли старший колега А.П. Александров запитав його, чи може він щось сказати про претендента у член-кореспонденти українського вченого А.М. Голуба, заявив, що він такого не знає. Зате А.М. Голуба диие знали за рубежом - у Німеччині, Франції, Великій Британії і США, звідки часто надходила на його ім'я наукова пошта з провідних університетів світу.

А.М. Голуб за незалежність, відвертість і сміливість думок нерідко зазнавав партійного і адміністративного тиску, його звинувачували в українському буржуазному націоналізмі, хоч це нічим не підтверджувалось. У травні 1967 року група студентів хімічного факультету (автор цих спогадів теж був у їх числі) підписала лист на ім'я генсека Л.І. Брежнєва з проханням підтримати розвиток української мови і культури в Україні, і Олесь Гончар особисто вручив цей лист вельможному партійному правителю на з'їзді у Москві. Після цього в органах КДБ України зчинилась тривога. Там не могли втямити, як це такий тенденційний лист пройшов поза увагою охоронців державного спокою? Паніка охопила адміністрацію і партком хімічного факультету, тих, хто підписав листа дуже швиденько познаходили, виловили у гуртожитку і через партійний комітет розпочали "виховувати". Мене викликали декілька разів, погрожували виключити з університету, умовляли письмово відмовитись від свого підпису. Довгенько мені не хотілося відмовлятись, але ж і університет був дорогим, тому подався я за порадою до Андрія Матвійовича. Той уважно розпитав про зміст підписаного листа, запевнив мене у його повній відповідності тодішнім законам і в тому, що мене ніхто з університету не виключить, але одночасно порадив дати письмову відмову від підпису, що і було зроблено. Оскільки я був студентом

кафедри неорганічної хімії, якою завідував А.М. Голуб, то партком звинуватив його у поширенні націоналістичних віянь і піддав переслідуванню. Насправді А.М. Голуб був українським патріотом, який уболівав за всіх пригноблених і несправедливо скривджених. Про єврейський народ він говорив так: "Євреям потрібно щиро співчувати і підтримувати їх, бо це древній народ, якого шовіністи штучно позбавили його рідної мови і культури. У нас, українців, є школи, театри, університети, а в них нема нічого". Добрим словом А.М. Голуб згадував і росіян, у яких у Москві у тяжкі роки голодомору українці могли розжитись на харчі і не померти з голоду.

А.М.Голуб був справді відданим українським патріотом. Коли нам довелось у 1974 році приїхати до Нальчика на наукову конференцію, то він насамперед розпочав пошук могили Марка Вовчка. Після невдалого відвідування старого міського кладовища ми, скориставшись порадою сторожа, опинились на території міської лікарні біля колишнього власного будинку письменниці, де знайшли пам'ятник на її могилі. Андрій Матвійович передав мені букет квітів і сказав покласти їх на клумбу до підніжжя пам'ятника геніальній українській письменниці і перекладачці.

А.М.Голуб допомагав усім, хто цього потребував, порадою, добрим словом і матеріально. Згадував, як на початку війни він був призначений до колективу хіміків, які підлягали евакуації, поїхав , додому, щоб взяти необхідне, але виїхати з Білої Церкви вже не було чим. Тоді він взяв човна, посадив туди матір, поклав скромні свої пожитки і спустився вниз по Росі до найближчого пункту, звідки можна було виїхати. Пізніше він опинився на місці свого призначення аж у Середній Азії разом з Ю.К. Делімарським, якому допоміг там матеріально, бо жив майбутній академік тоді дуже бідно. З Ташкенту, де він закінчив офіцерську школу, А.М. Голуба призвали на Західний Білоруський фронт, а потім – на Далекий Схід. Він був учасником військових дій проти японців, служив начальником хімічної служби дивізії, а потім корпусу, одержав бойове поранення. За мужність на фронті А.М. Голуб

був нагороджений бойовими нагородами.

Андрій Матвійович Голуб був яскравою і неординарною особистістю, про таких кажуть, що вони є гордістю нації. А ще кажуть, що такі люди горять, а не тліють. Згорів передчасно і Андрій Матвійович, осяявши світлом свого яскравого таланту дорогу своїм сучасникам, учням і наступникам. Помер він 11 квітня 1977 року у Жовтневій лікарні міста Києва на 59 році життя після тяжкої хвороби. Коли мені як колишньому медичному працівникові доручили знайти серед інших прах вчителя у морзі, то це вдалось мені не зразу...

На похорон Андрія Матвійовича прибули сотні людей з багатьох куточків України і колишнього Радянського Союзу. На Байковому кладовищі широка величава і сумна колона витягнулась на багато десятків метрів, рухалось море голів і квітів. Плакало багато і щиро. Україна проводжала в останню дорогу одного з кращих своїх синів! Почуття незамінної втрати охопило всіх учасників тієї незабутньої процесії. На свіжій могилі вчителя перше поминальне слово скорботи сказав учень А.М. Голуба, професор В.В. Скопенко – нинішній ректор Національного університету ім. Т. Шевченка, професор Г.В. Цинцадзе, виступили представники громади, друзі і учні.

Так закінчився непростий шлях справді народного професора, мислителя і вченого. Восени цього року А.М. Голубу було б 80 років. Він передчасно залишив нас і Україну, яку так самовіддано любив усім серцем аж до останніх днів своїх. За місяць до смерті А. М. Голуб прийшов на своє робоче місце у кабінет на четвертому поверсі старого корпусу. Кожному, хто зайшов до нього, він побажав продовжити роботу, не втрачати духу, потиснув руку і попрощався. І хоч живого А.М. Голуба вже давно немає серед нас, його добрі справи, його орлиний дух свободи, його ідеї справедливого життя у незалежній Україні житимуть вічно і ще довго надихатимуть нас на працю і творчість.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ О.П.,